

A POPULIZMUS EGY POLITIKAI ELMÉLETE

GYURKÓCZA DORINA

A Magyar Közgazdaságtudományi Egyesület előadássorozatainak keretében 2011. március 21-én a Közép-európai Egyetemen egy Moszkvából érkező professzor *Konstantin Sonin*¹ tartott előadást a populizmus egy politikai teóriájáról.

Az előadás már kezdetektől rendkívül érdekesnek ígérkezett, elméletében azt a jelenséget mutatta be és írta le matematikai képletekkel, hogy populista² politikai berendezkedésű országokban választások idején az újra megválasztásukért küzdő mérsékelt irányzatú politikusok, a medián szavazóhoz képesti baloldali politikát kommunikálnak választóik felé. Mindezt annak érdekében teszik, hogy egyértelműen jelezzék, nem jobboldali politikai ideológiát képviselnek. Mindennek oka, hogy populista berendezkedésű országokban a választók hajlandóbbak baloldali politikai ideológiát képviselő politikusokra szavazni, azon félelmüktől vezérelve, hogy a jobb oldali ideológiát képviselő politikusok szoros kapcsolatokat ápolnak a tehetős elittel, és könnyen befolyásolhatóak általuk. Így a választópolgárok inkább a baloldali ideológiákat képviselő politikusokat részesítik előnyben.

A fentebb leírt körülmények esetén megfontolandó egy politikus részére, hogy megválasztása érdekében baloldali politikai programot közvetítsen a választók felé. Mindez félrevezető tényállást eredményezhet, ugyanis az újraválasztásukért küzdő mérsékelt irányzatú politikusok politikai programjukat a medián szavazóhoz képest balra határozzák meg, hogy egyértelművé tegyék a választópolgárok számára, nem jobboldali ideológiákat képviselnek, és még az igazából jobboldali ideológiákat képviselő politikusok is mérsékelt, vagy baloldali politikai programot választanak maguknak. A baloldali elfogultság mértéke pedig annál nagyobb, minél magasabb a hivatalban maradás értéke, vagy minél nagyobb a polarizáció a medián szavazó és a jobboldali politikusok politikai preferenciái között. Illetve ha az adott politikus valóban rendelkezik rejtett jobboldali politikai programmal. Az is bebizonyítható, hogy ugyanezek az eredmények mutatkoznak meg, ha a politikusok korrumpáltak, vagy ha könnyedén befolyásolhatók a gazdag elit által.³

Sonin a továbbiakban arra a paradoxonra hívta fel a figyelmet, hogy populista berendezkedésű országokban a populista vezetők elvben a közemberek, a legszélesebb szegényebb társadalmi rétegek érdekeit képviselik, legalábbis politikai programjukban ezt közvetítik a választópolgárok felé. Valójában azonban a megválasztásuk után hozott intézkedéseikkel egyaránt ártanak az ország elitjének, és az őket megválasztó szegényebb rétegeknek is.⁴ Egy példát felhozva Venezuelában 2004-ben népszavazást tartottak Hugo Chavez akkori elnök hivatalban maradásáról. A lakosság jelentős többsége Hugo Chavez elnöki székben való maradása mellett tette le a voksát. Hugo Chavez ellenére erősítették meg a népszavazáson, hogy több jel is egyértelműen utalt arra, hogy populista programjának jelentős része; az újraelosztó földreform tervezet, és az árképzés az átlagos venezuelai polgár érdekeit sérti. Így nyilván felmerül mindenkiben a kérdés, hogy mi készítette a venezuelai állampolgárokat arra, hogy mégis Hugo Chavez mellett szavazzanak. Miért támogatnak egy olyan vezetőt, akinek politikai programja a szavazók

¹ *Konstantin Sonin* professzor közgazdaságtant oktat a moszkvai *Új Közgazdasági Egyetemen* (New Economic School). Ph. D.-jét a Moszkvai Állami Egyetemen szerezte matematikusként, 2000-2001-ben poszt-doktori ösztöndíjas volt a Harvard Egyetemen. Kutatási területének központjában a politikai gazdaságtan, rendszerváltás és fejlődés és a gazdasági intézmények állnak. 2002-2003-ban megkapta Legjobb Közgazdásznak járó díjat a Orosz Tudományos Akadémiától. Tudományos értekezései vezető tudományos folyóiratokban jelennek meg. Politikai és gazdasági témájú publikációit a *Vedomosti* nevű vezető orosz gazdasági napilap hetente közli le.

² A populizmust a következőkben definiálta: olyan politikai rendszer, amelyben a lakosság többsége támogatja az egyes politikai programok végrehajtását, de végső soron ugyanennek a társadalmi rétegnek a gazdasági érdekeit sértik az intézkedések.

³ Daron Acemoglu, Georgy Egorov, Konstantin Sonin: A political theory of populism, August 2010 <http://econ-www.mit.edu/files/5814>, (2011.06.30).

⁴ *Ibid.* p. 3.

többségének hátrányára van? És ezek a populista vezetők hogyan maradnak népszerűek kártékony intézkedéseik bevezetése után is?⁵

A leírt jelenség nemcsak Venezuela esetére igaz, de érvényes Kirchners Argentínájára, Evo Morales Bolíviájára, vagy Alan Garcia Perujára is.⁶ Általában véve is felmerül a kérdés, hogy miért támogatnak szavazók olyan populista politikusokat, akiknek politikai programjaik a rájuk szavazók érdekeit és életkörülményeit rontják. Sonin erre egy racionális magyarázatot kínált, elutasítván azt az elképzelést, hogy a populista berendezkedésű országokban élő polgárok rövidlátóak, és nem értik meg, hogy országuk hanyatlása a politikusaik által folytatott intézkedések következménye lehet, vagy hogy azt hinnék, hogy a hanyatlás okai a multinacionális vállalatok az országban végzett tevékenységeiből fakadhatnak.

Sonin előadásában elmondta, és matematikai képletek sorával bebizonyította, hogy latin-amerikai politikusok politikai kampányaikban, hogyan hajlanak saját politikai programjukhoz képest baloldali politikák felé, populista retorikát alkalmazván, hogy jelezzék a választók felé, a köznap, szegényebb rétegek érdekeit képviselik, nem pedig multinacionális vállalatokét, vagy a tehetős elitét. A modell egy olyan társadalmat ír le amelyben a javak elosztása egyenlőtlen és politikailag mélyen polarizált. A modell feltételezi azt is, hogy a lakosság nagy része bal oldali politikai programokat támogat, olyanokat mint a közjavakba való befektetés, vagy az újraelosztó intézkedések. Az ilyen jellemzőkkel bíró társadalmakban sok szavazó tart a burkolt jobboldali programmal rendelkező politikusoktól, különösen akkor, ha a szavazók nehezen tudnak különbséget tenni a mérsékelt irányzatú politikusok és a jobboldali jelöltek között. Ebben a politikai környezetben egy mérsékelt irányzatú politikus számára értékesé válik, ha a szavazók felé azt tudja közvetíteni, hogy nem rendelkezik rejtett jobboldali programmal. Ezt pedig oly módon érik el, hogy populista retorikát alkalmaznak, és még jobban balra húzódnak a politikai palettán eredetileg képviselt eszmékhez képest. A baloldali politikai programok felkarolása pedig azt az üzenetet közvetítik a szavazók számára, hogy az adott politikus nem a tehetős elit támogatója.

Viszont egy adott politikus balra húzódása ellenfeleinek is a balra húzódását eredményezi, az elnökségi hivatalért folytatott választási kampány során folytatott küzdelemben, mivel a győzelem kulcsa a populista program hirdetése. Ezért, még azon politikusok is baloldali politikai programot képviselnek, akik valóban kapcsolatban állnak az elittel vagy multinacionális cégekkel. Viszont, abban az esetben, ha egy mérsékelt irányzatú politikus túlzottan balra húzódik, akkor az elit érdekeit képviselő politikus már nem követi, politikai programját újonnan az elit köré építi ki. Sonin egy másik jelenségre is felhívta a figyelmet, mégpedig, hogy a baloldali eltolódás és a populista politikák előbukkanásának valószínűsége nagyobb, amikor az adott politikus valójában az elit érdekeit képviseli.

A modell egyedülálló, hiszen ez az első egységes álláspont arról, hogy hogyan alakulnak ki és állandósulnak populista politikák. Szintén az első, amely egy modellt állít fel a politikusok választópolgárok felé nyújtott kommunikációjáról magyarázatként szolgálva a populizmus jelenségére. Mindez pedig magyarázatként szolgálhat arra a tényre, hogy a szavazók miért is támogatják a populista politikusokat, akiknek intézkedéseik hivatalba lépésüket követően hátrányosan érintik az őket megválasztó lakosság nagy többségének hosszú távú gazdasági érdekeit.

*

⁵ Kellogg Insight focus on research: A populist paradox, Populist policies may harm voters but reward leaders, based on the research of Daron Acemoglu, Georgy Egorov and Konstantin Sonin, November 2010. http://insight.kellogg.northwestern.edu/index.php/Kellogg/article/a_populist_paradox, (2011.06.30).

⁶ Daron Acemoglu, Georgy Egorov, Konstantin Sonin: A political theory of populism, August 2010 <http://econ-www.mit.edu/files/5814>, (2011.06.30).

Interjú Konstantin Sonin professzorral

Első kérdésem teóriájának személyes motivációjára irányul. Miért tartja fontosnak vagy érdekesnek elméletét?

Elsősorban két dolgot emelnék itt ki, az első az egyetemes tudáshoz és szakmaisághoz való hozzájárulás, és annak kibővítése. Másrészt, személyes motivációm oka, hogy minél többet meg tudjak az engem körülvevő világról. Fontosnak tartom a minket körülvevő dolgok pontos ismeretét. Figyelemmel vagyok arra, hogy mi zajlik körülöttem Moszkvában és igyekszem az országomban zajló eseményeket akadémiai szemszögből megvizsgálni. Próbálok struktúrába önteni a dolgokat magam körül, és jobban megérteni a politikusok személyiségét. Szeretek jól átlátható struktúrákat kialakítani.

Ha a leglényegesebb pontjait kéne kiemelnie prezentációjának, amelyeket fontosnak tart, hogy minden hétköznapi ember tudatában legyen, melyek lennének a legfőbb pontok?

Nos a legfőbb gondolat, hogy megtudjuk, hogy egyes politikusok, akik nem totalitárius diktátorok és újra megválasztásuk az emberek elfogadásának vagy nem elfogadásának függvényét képezik versenyképes politikai környezetben; ezen emberek miatt hoznak meg olyan intézkedéseket, amelyek láthatóan nem szolgálják a nagy többség érdekeit. Például, megérthetjük, hogy jelenleg miért vetnek ki Oroszországban magas adókat olajtársaságokra, amikor világos, hogy az olaj cégek ellehetetlenítése a szegényebb társadalmi rétegek érdekeit sértik. Ezekre az intézkedésekre kívánunk magyarázatot találni. Nehéz azt állítani, hogy ezek az intézkedések a szegényebb többség érdekeinek védelmében állnak, figyelembe véve, hogy senki, a szegényebb rétegek különösképp nem szeretnék hiányt szenvedni a hozzáférhető javakból. Azt próbáljuk elmagyarázni, hogy miért is történik mindez. A magyarázatunk olyan politikusokra irányul akiknek normál állapotban a társadalom nagyobb, szegényebb rétegeinek az érdekeit kellene képviselnie és szolgálnia. Ezek a politikusok viszont annak érdekében, hogy megválasszák őket, és attól való félelmükben, hogy a lakosság azt feltételezi róluk, hogy rejtett jobboldali politikai programmal rendelkeznek, valami olyat tesznek amivel bebizonyítják, hogy nem rendelkeznek ilyennel, nem a tehetős politikai és gazdasági hatalmi elit érdekeit képviselik. Azaz, még akkor is ha valójában mérsékelt vagy akár baloldali politikai ideológiával rendelkeznek, olyan politikai programot fognak szorgalmazni, amelyek demonstrálják, hogy nem a jobboldali ideológiák támogatói.

De sokszor intézkedéseikkel az őket megválasztó emberek érdekeit sértik?

Igen előfordul, ahogy előadásomban is említettem, sok populista rezsim intézkedései végérvényben nemcsak a gazdag elit érdekeit sértik, de a szegényebb rétegeknek is kárt okoznak.

Mit gondol, ha a szavazók tudatában lennének az Ön által leírtakkal, változtatnának-e választási magatartásukon, figyelembe vennék-e az Ön által leírt jelenségeket?

Ha a választók elolvasnák munkámat és megértenék az előbbieken említetteket, akkor valószínűleg nagyobb sajtószabadságot és jobb, erősebb és demokratikusabb politikai intézményeket követelnének.

Alkalmazható-e ez az elmélet minden ország esetén, így Európában is?

Ami nagyon fontos és kiemelendő, hogy ez az elmélet csak nem demokratikus rezsimek esetére vonatkozik, ahol gyengék a politikai intézmények. Azon országokban, melyekben az erős demokratikus intézményeknek és berendezkedésnek nagy hagyománya van, az egyes politikusok nem tudnak olyan népszerűvé válni mint a populista rezsimekben.

Végül utolsó kérdésként, érkezett-e visszajelzés elméletére amióta megjelent?

Nem, nem igazán, tudományos szemléletű nem.

Az interjút készítette Gyurkóczy Dorina

*

www.southeast-europe.org
see@southeast-europe.org